مارکسیزم و دیموکراسی

عةبدولئيلاه بةلقزيز
و: عەدالەت عەبدوڵڵا

ئەو پەیوەندییەی کە لە فکری مارکسیدا لە نێوان سۆشیالیزم‌و دیموکراسیدا هەیە، چییە؟ ئەو پانتاییەی کە پرسی دیموکراسی لە فکری مارکسیدا داگیری کردووە، چییە؟ ئایا چەمکی دیموکراسی لە تیۆری مارکسیزمدا مانایەکی تایبەتی هەیە، جیاواز یان جیاکار بێت لە مانا بنچینەییە تەقلیدییەکەی کە لە فکری لیبراڵیی نوێدا هەیە؟ ئەم پرسیارانە دەچنە بواری مەشقکردنی ڕۆتینییانەی تیۆرییەوە کە دەشێت مارکسیزم، وەك هەر تیۆرێکی دیکە، لە چوارچێوەی پرۆسەی تێڕامانێکی خۆیی‌و خۆ بەخۆ ئەنجامی بدات، پرۆسەیەك کە تیایدا شارەزایی تیۆریی خۆی ڕاستبکاتەوە‌و ئەو مەودایەش بپێوێت کە هەیە لە نێوان ئەوەی لە ڕووی مەعریفییەوە لێی داوادەکرێت و ئەوەی لە مادەیەکی فکریدا پێشکەشی دەکات وەك وەڵامدانەوەی ئەو داواکراوە، بەڵام مەسەلەکە لە دۆخی ئێمەدا بازنەی ئەو مەشقکردنە مەعریفییە ئاساییە تێدەپەڕێنێ بۆ ئەوەی بگاتە دۆزێکی زۆر هەستیارتر کە ئەویش تۆمەتبارکردنی مارکسیزمە بە درێغیکردن لە پێشکەشکردنی چەند بابەتێکی تیۆریی پۆزەتیڤ لە مەسەلەی دیموکراسیدا. پێویستە بووترێ ئەم جۆرە تۆمەتە فرە هاوشێوە و فرە هاوڕێیە، ئەمڕۆ بە درێژبوونەوەیەکی دیاریکراوی وا بڵاودەکرێتەوە وەك ئەوەی داوەریکردنێکی سەختی تیۆرییانەی مارکسیزم بێت و داوەریکردنێکی سەختتری سیاسیش بێت بۆ سۆشیالیزم لەلایەن چەند لایەنێکەوە کە باشترین دەرفەتی حساب یەکلاییکردنەوەیان ڕاوکرد و قۆزتەوە، ئەمەش – بەداخەوە– بە وەبەرهێنانی(إستثمار)ی خۆ یاساغکردنی مارکسییەکان لە کردنەوەی بواری چاوگێڕانەوە بە سەرمایەی تیۆرەکەیاندا، خۆ یاساغکردنێك کە هۆکەی یان ئەوەتا کەم و کورتی هەیە لە بوێریدا، یان بە هۆی توندیی کێرڤی شڵەژانە لە سەریان دوای ئەوەی پرۆژەی (سۆشیالیستی) کە مژدەیان لێوە دەدا و پارتایەتییان بۆ کرد، دووچاری وێرانەیەکی تۆقێنەری ئەوتۆ بوو ببێتە جێی شەرمەزاری. ئەوەی کە ئەمڕۆ ڕەوایەتییەکی زیاتری بەو پرسیارانە داوە، ئەوەیە کە لە زەینماندا لە سەر پەیوەندیی سۆشیالیزم بە دیموکراسییەوە‌و لەسەر هەڵوێستی مارکسیزم لەم پەیوەندییە جێگیربووە. ئەو بۆچوونە باوەی کە هەیە باس لە ناکۆکی دەکات لە نێوانیاندا، ئەمەش لەسەر پاشخانی ئەو باوەڕەی کە سۆشیالیزم، خۆی وەك ئەلتەرناتیڤێکی مێژوویی بۆ سەر لە بەری لیبرالیزم پێشکەشدەکات، هەمان شتیش بە ووردەکارییەوە لە ئاست لە دایکبووەکەی لیبراڵیزم، واتە دیموکراسیدا دەکات. پاشان لە پاشخانی ئەو باوەڕەی کە مارکسیزم پەیوەندیی بە هیچی ترەوە نەبووە تەنها سیستمێکی سیاسیی ئەلتەرناتیڤ نەبێت بۆ سیستمی زاڵبوونێتیی چینی بۆرژوازی : ئەمە بوو کە دیموکراسیی لیبراڵی مسۆگەری کردبوو. لە ڕاستیشدا ئەم بۆچوونە هەڵەبوو، ئەم هەڵەیەش دەگەڕێتەوە بۆ دوو فاکتەر کە پەیوەنیدارن بەو دەرئەنجامە سیاسییانەی کە پرۆژەی (سۆشیالیستی) ی جیهانیی لەم دەهەیەدا لێوەی کۆتاییهات‌و پەیوەندیدارن بە هەندێ لە وێناکردنەکانی مارکسیزمیش بۆ دیموکراسی کە لە سێ چارەکە سەدەدا لە ژێر کولتووری سیاسیی فەرمی (رسمی)ی نێونەتەوەییخوازیی سێیەم‌و مەرجەعە بەلشەفیکییەکەیدا باو بوو:–

یەکێك لەو دوو فاکتەرە ئەوەیە“ ئەو وێنەیەی کە نموونەی (سۆشیالیستی) لەسەر خۆی پێشکەشکردبوو، ئەو نموونەیەی کە لە یەکێتیی شوورەوی، چین، وولاتانی ئەورپای ڕۆژهەڵات‌و هەندێ وولاتی باشوویی وەکو: کوبا، ڤێتنام، کەمبۆدیا، یەمەن، ئەنگۆلا، ئیسیوبیا و نیکاراگوا،...هتددا جێبەجێکرا، وای لێهات بووبە نموونەیەکی سیاسیی تۆقێنەر، ئەمەش بە بۆنەی خۆدەرخستنی دەوڵەت تیایدا بە ئەنگێزەیەکی دەسەتگەرای توندوتیژ‌و ئارەزووکردنی توندیشی بۆ بەهەدەربردنی سەربەخۆیی بواری کۆمەڵایەتی و لکاندنی بە بواری سیاسییەوە، بەڵکو هەڵوەشاندنەوەی سەرلەبەری بواری سیاسی لە میانەی قەدەغەکردنی پلۆرالیزمی سیاسی‌و سەپاندنی سیستمی تاکە حزبی‌و میلیتاریزەکردنی دەسەڵات و دەستگرتن بەسەر ئازادییە گشتییەکان‌و مافە مەدەنی‌و سیاسییەکاندا و، پەیڕەوکردنی سیاسەتگەلێکی" پاکتاوکردن" و یەکلاکردنەوەی خوێناوییانە لە دژی ((دوژمنانی شۆڕش)) و قۆرخکردنی نوێنەراتی و فەرمانڕەوایی و کۆت و پێوەندکردن و– بەڵکو نەهێشتنی– ئازادیی ڕۆژنامەگەری بە تەواوەتی و...هتد . ئەگەر دوژمنانی

سۆشیالیزمیش ئەم هەڵەو تاوانانە ڕاوبکەن و لە دژی سۆشیالیزم وەبەری بهێنن و بگرە بە گەورەکردنەوەو هەڵاکردن زیاتریشی بخەنەسەر، ئەوە خەڵکە بە ویژدان و بێلایەنەکان و بەڵکو لایەنگرەکانیش ناتوانن تاوانەکانی لینین لە دژی (سۆشیالیستە پێشکەوتووخوازەکان) و تاوانەکانی ستالین لە دژی بەرهەڵستکارە بەلشەفییەکانی(تروتسکی، بوخارین، زینۆڤییف، کامینێڤ، برپوپراگنسکی و ئیلکساندراکۆلونتای ..) لە دژی پارت و گەلەکەی خۆی (نزیکەی دوو ملیۆن قوربانی : "پاکتاوکردن" و "قەسابخانەکانی شۆڕشی کولتووری") لە چین پێش پتر لە ٣٠ ساڵ و قەسابخانەکانی دینگ کسیاو پینگ و دەستە فەرمانڕەواکەی لە دژی (چوار باندەکە) و تەوژمی ماوی لە چین و تاوانەکانی "پۆل پوت" لە دژی یەك ملیۆن کەمبۆدی و ئابڕووچوونەکانی دەستوەردانی توندوتیژانەی سوپای سووری شوورەوی لە چیکۆسلۆڤاکیا و یۆگۆسلافیا ئەفغانستان و، دەستێوەردانی چین-ی هاوشێوەی لە ڤێتنام و ئەسیوبیا-ش لە ئەریتریا و سۆماڵ، لە یادبکەن. هەروەها ناتوانن ئەو پاکتاوکردنە خوێناوییە ناوخۆییە لە ناوەندی شیوعییەکان لە بیربکەن کە گیانی دەیان هەزار خەڵکی لە یەمەن، ئەنگۆلا، نیکاراگواو کەمبۆدیا لەدەستدا، ئەمە سەرەڕای تیرۆریزمە کوێرانەکەی ڕژێمی نیکۆلای چاوچیسکۆو هێزەکانی "سیکۆرتیات" لە ڕۆمانییا، ڕژێمی یاروزلسکی لە پۆلۆنییا، ڕژێمی هۆنیکەر لە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات، ڕژێمی میلسۆڤیتچ لە سربیا، ڕژێمی ئۆغستینۆ نیتۆ لە ئەنگۆلا و ڕژێمی کاسترۆ دژی بەرهەڵستکارەکانی لە کوبا.

تێکڕای ئەم نموونانەو زۆری تریش، خراپترین بۆچوونیان لەسەر سیستمی (سۆشیالیستی) و لەسەر هەموو ئەوانە پێشکەشکرد کە بە مارکسیزم موتربەن، مارکسیزم : وەك تیۆرێك بۆ شۆڕش و کاری سیاسی و بونیادی کۆمەڵایەتی. هەمووئەو خەڵکانە لە وەحشەتگەرییەکی بێ وێنەدا دەرکەوتن، لەگەڵیشیدا ئەو مۆڵدراوە زۆرە لە ئارمانجە جوامێر و مەزنەکان، کە ئایدیۆلۆژیای سۆشیالیزم لە پێناو مۆرکردنی و (وەرچەرخاندنی بۆ واقع) هاتە کایەوە، وا دەرکەوت وەك ئەوەی کردەوەیەکی پیسی ئەهریمەنانە بێت لە بەرگێکی فریشتەیی پاکدا! تەنانەت ئەوانەیش،کە ئامرازەکانی میدیای (سۆشیالیزم)، بە جیاوەبووەکان لە قەڵەمی دەدان، زۆرینەی هەموویان خیانەتکار نەبوون، بەڵکو بێزار و سەرسوڕماوبوون بەو (سۆشیالیزم)ەی کە ببووە هاوتای داپڵۆسین و مەرگ و ڕووشاندنی شکۆی مرۆڤ.

ترۆتسکی

هەرچی فاکتەری دووەمە، ئەوە خۆی دەبینێتەوە لە هەندێ تیۆریزەکاریی مارکسییانە بۆ جۆرێکی جیاواز لە دیموکراسی و جیاکار لە نموونە لیبراڵییەکەی واتە : مارکسییەکان کەوتنە بەرهەڵستیکردنی سیستمی لیبراڵییانەی دیموکراسیی نوێنەرایەتی، لە جیاتی ئەو سیستمەش، کەوتنە بەرگریکردن لەوەی کە ناویان نابوو سیستمی دیموکراسیی میللی، یان دیموکراسیی ڕاستەوخۆ لە چەشنی شوراکان (ئەنجوومەنەکانی کرێکاران و جووتیاران) لە چەشنی خودبەڕێوەبردن و ئینجا چەشنی ئەنجوومەنایەتی. مارکسییەکان ڕەخنەیان ئاراستەی دیموکراسیی لیبراڵی کرد بەو پێودانەی کە سیستمێکی سیاسیی تایبەتە بە دەسەڵاتی چینی بۆرژوازی، بەو ڕوانگەیەش کە دەست بەسەر نوێنەرایەتیی کۆمەڵایەتیدا دەگرێت لە بەرژەوەندی هێزەکانی سەرمایە و لە دژی زەحمەتکێشان و ئەو مافانەیان کە لە نوێنەرایەتیی سیاسی هەیانە. تەنانەت کاتێك کە کەسێکی وەك لینین، کە بەهێزترین کەسیانە لە بەرهەڵستی کردنی سیستمی دیموکراسیی لیبراڵییدا، پاشگەزدەبووە لە هەڵوێستی خۆی لە چوونە ناو پەرلەمانە دواکەوتنخوازەکانەوە، بۆ ئەوەی بەرگری لە بەشداریکردن بکات لە ئەنجوومەنی" دۆما" ئەو بەشداریکردنەی بە هەل و مەرجی پاشەکشەی شۆڕشگێڕی

بەراوورد دەكرد، وەزیفەی ئەو بەشداریكردنەی وا دیاریدەكرد كە توانا ببەخشێت بە بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی لە ڕێكخستنەوەی ڕیزەكانیدا بۆ سەرلەنوێ تێكشكاندنی دەسەڵات بە شێوەی توندو تیژیی شۆڕشگێڕانە. هەرچی ئەوانەی كە داكۆكییان لە پەرلەمانە بۆرژوازییەكان دەكرد، لەوانەی كە لینین بە (سوارچاكانی نێونەتەوەییی دووەم)ی ناودێردەكردن، ئەوە ئەوەیان پێبڕا كە لینین بە ریفۆرمخوازەكانیان وەسف بكات، ئەوەش وەسفێكە لە كەمترین حاڵەتدا لە ئامێزی فراوانی شۆڕشیان دەكاتە دەرەوە، لە ڕقە تانەوتەشەرئامێزەكەیدا، لە وەسفی لادەرەكان دەچێت كە ڕژێمە شیوعییەكان دایانبڕیبوو بەسەر تەواوی دەنگە ماركسییە ڕەخنەگرەكان لە هێڵی ڕەسمیی حزب، واتە هێڵی سكرتێرە گشتییەكەی.

بەڵام گەورەترین هەڵوێستی نێگەتیڤ لە سیستمی دیموكراسی ئەو هەڵوێستەیە كە تێزی دیكتاتۆرییەتی پرۆلیتاریا گوزارشتی لێدەكات. ئەم تێزە گریمانەی ئەوە دەكات كە دیموكراسی لە سیستمی سۆشیالیستیدا خۆی لەوەدا دەنوێنێت توانا دەبەخشێتە بەرهەمهێنەران كە مافی دەسەڵات بەدەست هێنانیان هەبێت دوای بەدەستهێنانی سامان، مافی پاوانكردنی بەڕێوەبردنیشیانی هەبێت، ئەمەش بۆ ئەنجامدانی پرۆسەی بنیادنانی سۆشیالیستی و لە دڵی ئەم پرۆسەیەشدا پرۆسەی دابەشكردنی دادپەروەرانەی سامان، هەرچی بیانووە بۆ ئەو پاوانكردنە، ئەوە لەوەدایە كە دابینكردنی بەرژەوەندییەكانی بەرهەمهێنەران و زۆرینەی كۆمەڵانی بێبەش، بە هیچ لایەك ئەنجام نادرێ تەنها بەو چینانە نەبێت كە بەرژەوەندییان لە گۆڕانی سۆشیالیستییانەدا هەیە. لەسەروبەندی ئەوەشەوە، بەشداركردنی بۆرژوازییەت لە دەسەڵاتدا یان لە نوێنەرایەتیی سیاسیدا، ئاستەنگ لەسەر ڕێی بزووتنەوەی گواستنەوەی سۆشیالیستی دادەنێت و زیان لە سروشتە شۆڕشگێڕییەكەی دەدات. نابێت شۆڕشیش بەناوی دیموكراسییەوە شتێك بە بۆرژوازییەت بدات كە بە ناوی سۆشیالیزمەوە لێی سەندۆتەوە و ..هتد .

لە تیۆری خۆیدا دەربارەی دیكتاتۆرییەتی پرۆلیتاریا، ماركسیزم وەڵامی ئەو توندوتیژییە سیاسییەی بۆرژوازییەت و پەراوێزخستنەكانی بۆ چینە بەرهەمهێنەرەكان بە دژە توندوتیژییەك دایەوە كە هاوشان و لەسەرو توندو تیژیی سیاسیی بۆرژوازییەتەوە بوو !. دیموكراسییەتی بۆرژوازی كورتببوەوە بۆ خاوەن موڵكەكان و نوێنەرایەتیی لەواندا لە قاوغدابوو و خەڵكانی تری لە زەحمەتكێشان ڕەتدەكردەوە، دیكتاتۆرییەتی پرۆلیتاریاش شتێكی تری نەكرد جگە لەوەی بەهەمان شێوە وەڵامی دایەوە و، هەمان پەیوەندیی پەراوێزخستن و ڕەتكردنەوەی بەرهەم هێنایەوە كاتێك كە دەسەڵات و نوێنەراتیی لە چینە زەحمەتكێش و بەرهەمهێنەرەكاندا گۆشەگیركرد. بەم شێوەیەش ماركسیزم لە جیاتی ئەوەی تیۆرێكی پێشكەوتنخوازانە لە بواری سیاسیدا دابهێنێت كە ئەوە بستێنێتەوە لەوەی كە بۆرژوازییەتی لیبراڵی لە دژی دەوڵەتی دەسەڵاتگەر و دەوڵەتی تیوكراتی پێشكەشی كردووە، تەنها پەرچەكرداری نواند، بەمەش سەرلەنوێ مەرجەكانی سیستمی پاوانكردنی دەسەڵاتی بەرهەم هێنایەوە!.

هەموو ئەوە، پەیوەندییەكی پتەوی بەو وێنە خراپەوە هەیە، كە لە هەڵوێستی سۆشیالیزم لە دیموكراسی و پەراوێزكەوتنی مەسەلەی دیموكراسیدا هەیە لە گوتاری سیاسیی ماركسیدا. ڕاستیش ئەوەیە ئەم وێنە خراپە بەرهەمی ڕێكەوتێكی خراپترە كە لە دوو هەڵخلیسكانی ترسناكدا گوزارشتی لە خۆی كردووە : هەڵخلیسكانێكی سیاسی كە خۆی لە دامەزراندنی نموونەیەكی سیستمی (سۆشیالیستی) دەبینێتەوە كە – لە سروشت و لۆژیكدا_ پرۆژەی سۆشیالیستی وشك هەڵدەگەڕێنێت كە تیۆری ماركسیزم مژدەی لێوە دا و بەرگریی لێ كرد . هەڵخلیسكانێكی تیۆرییش، كە بە ئاشكرا، ڕاڤەكردنی توندڕەوانەی لینین، بۆ گوتاری ماركس و لە مەسەلە سیاسییەكاندا، گوزارشتی لێكرد. پێویستە بوترێ كە ماركسیزم بە وێنە و شكۆی خۆی باجی تێچووی ئەو دوو هەڵخلیسكانەی دا، كاتێك كە بە شێوەیەكی ناهەقانە لەسەر ئەو دوو هەڵخلیسكانە داوەری كرا. بە هەرحاڵ هەموو ئەوانەی كە ڕەخنەیان لە ماركسیزم گرت – بە وەبەرهێنانی ئەو هەڵخلیسكانانە- بە داخبوون لە ئاستیدا و بەپێشوەخت و پێداگرتنەوە كەوتنە چاودێریكردنی لە پێناوی ڕاوكردنی كەم و كورتی و هەڵەكان، لەكاتێكدا كە سەرلەبەری ئەو پەیوەندییە ماركسییانەیان تیایدا پشت گوێ خست كە هێمان بۆ تەندروستیی پەیوەندی بە دیموكراسیەوە: ئەو پەیوەندییانەش

زۆرن و کورت ناکرێنەوە.

لەسەر فرەیی ئەو ئاماژانەی کە هێمان بۆ هاوسنووریی دیالیکتیکییانەی نێوان سۆشیالیزم و دیموکراسی، هێماشن بۆ ڕاستو دروستیی پەیوەندیی نێوان مارکسیزم و دیموکراسی، تەنها چوار ئاماژە دەهێنینەوە.

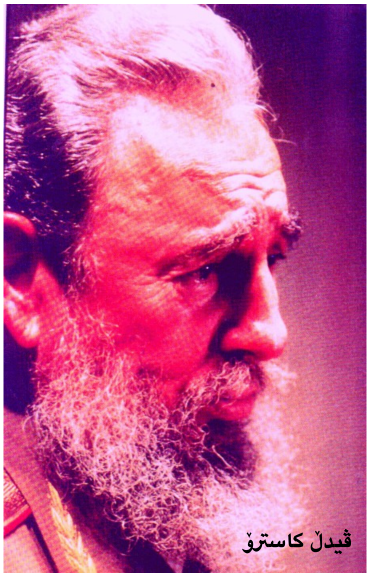

ڤیدل کاسترۆ

ئاماژەی یەکەم: پەیوەندیی بە هەڵوێستی کلاسیکییەکانی مارکسیزمەوە هەیە لە ئاست سیستەمی دیموکراتی – بەتایبەتیش نووسینەکانی مارکس و ئەنگلس– کە لە هەڵوێستی سەنتراڵییدا دایدەشکاندەوە بەلای نرخاندنی دیموکراسییەتی لیبراڵیدا و لە قەڵەمدانی بەوەی کە هەنگاوێکی شۆڕشگێڕانەیە لە بواری سیاسەت و دەسەڵاتدا. مارکس سەرسووڕمانی گەورەی خۆی بە کەلەپووری سیاسیی لیبراڵییانەی سەردەمی ڕۆشنگەریو بە شۆڕشی فەرەنسی نەدەشاردەوە کە سییانەی دەرەبەگایەتی و ئیکلیرۆسی کڵێسایی و ستەمکاریی ڕەهای پاشایەتی ڕوخاند. چاوی لەوەش بوو ئەڵمانیای دواکەوتوو لە ڕووی سیاسییەوە، بەو شێوەیەی کە فەرەنسا لە سەدەی هەژدەمدا ژیاوە، بژێت. لەگەڵ ئەوەی بەرگریی لە دیکتاتۆرییەتی پرۆلیتاریاش دەکرد لە "مانفێستی کۆمەنیست "دا، بەڵام داکۆکیی لە شۆڕشی دیموکراسیی (١٨ی برومیر...)یش دەکرد و بە دەسکەوتێکی مێژوویی یەکلاکەرەوەی لەقەڵەم دەدا، دەسکەوتێك کە ئەوروپا پێویستیی پێیەتی و سەرلەبەری مرۆڤایەتیش پێویستیی پێیەتی بۆ ڕیشەکێشکردنی ستەمکاری. بگرە مارکسیزم لەوەدا ڕانەدەوەستا کە خۆی بناسێنێ بەوەی درێژەپێدانی سروشتییانەی مێژووییە بۆ شۆڕشی دیموکراسی لیبراڵی و ، هەوڵیشیدا بە شێوەیەکی ڕەخنەگرانە خۆی لێ جیابکاتەوە بەوەی کە مارکسیزم ئەو شۆڕشە بەشێوەی ڕەخنەکردنێکی یەکلاکەرەوانە دەستپێدەکاتەوە، ڕەخنەکردنی ئەو لادانانەی کە سنور بڕی کردووە لە هێڵی ڕەسەنی خۆی. بە گشتییش کەلەپووری تیۆری مارکسیزم پڕە لەو بەراوردانەی کە هێما و گەواهین بۆ هەڵوێستی پۆزەتیڤی مارکسیزم لە سەر دیموکراسی، هەڵوێستێك کە هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێت، ئەگەر مارکسیزم ئەنگێزەی ئەوەی هەبێت ڕەخنە لە دیموکراسی بگرێت، ئەمەش لەو ڕوانگەیەوە کە ڕەخنەکردنەکە بەشداریکردنێکی ئەوە لە پەرەپێدانی چەمکی دیموکراسی و دەوڵەمەندکردنی ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتییەکەی.

ئاماژەی دووەم: پەیوەندیی بەو زیادکردنە تیۆرییانەوە هەیە کە تیۆری مارکسیزم بۆ بە دەوڵەتیکردنی چەمکی دیموکراسی و بۆ دەکردنیشی لە مانا بۆرژوازییە تەسکەکەی بەرەو پانتاییەکی فراوانتری بواری کۆمەڵایەتی، پێشکەشی کردوون ، بە جۆرێك کە ئەوەی تیا نەهێڵێت تەنها سیستەمێکی سیاسی بێت بۆ بۆرژوازییەت، بەڵکو سیستەمێکی گشتی بێت، سیستەمێك مافەکانی سەرلەبەری چینەکانی کۆمەڵ بپارێزێ و دابینی بکات: لە ناویاندا چینە بەرهەمهێنەرەکان. چونکە دیموکراسی لە پێناسە لیبراڵییەکەیدا سیستەمی دابینکردنی مافە سیاسییەکانە بۆ خەڵك(= بۆ هاووڵاتییان) بەوەی هەموویان لەبەردەم یاسادا یەکساندەکاتو هەمان دەرفەتیان هەیە بەو پێیەی هەموویان هاووڵاتین. ئەگەرچیش بیرۆکەی دیموکراسیی لیبراڵی سنوورێکی بۆ سیستەمی نەریتییانەی پلەبەندیی سیاسیی داناوەو نێوان تاکەکانی کۆمەڵو هەموو گروپەکانی لە مافە سیاسییەکاندا یەکسانکردووە، بەڵام ئەو جیاوازی کەوتنەوەیەی کە لە کۆمەڵدا لە بواری مافە ناسیاسییەکاندا هەیە ،لە بابەت مافە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان، ڕەچاو نەکردووە. بەدەستنیشانیش بەشداریکردنی تیۆری مارکسیزم لە پەرەپێدانی چەمکی دیموکراسیدا ئا لەمەدایە، بەوەی ڕەهەندێکی کۆمەڵایەتیی دەخاتەسەر، تەواوکردنی ئەوەیە کە بیری سیاسیی لیبراڵی لەم بارەیەوە دەستی پێکردووە. لە

سەروبەندی ئەمەشەوە، دیموكراسی لە تیۆری ماركسیزمدا تەنها دابینكەری مافە سیاسییەكان نییە بۆ هاوولاَتیان، بەڵكو دابینكەری مافە ئابووری و كۆمەلاَیەتییەكانیشیانە. هەڵپەرستیی ئابووری لە ستەمكاریی سیاسیی كەمتر خراپ نییە، ئازادیی مرۆڤیش لە تەواوبوونی دوژمنایەتیی دەسەلاَت و كردەوە داپلۆسێنەكانیدا نییە، بەڵكو لە پاراستن-یشێتی لە هەر قۆزتنەوەیەكی وەحشەتگەرانەی هێزەكانی سەرمایە كە دەوڵەت دەیانپارێزێت. بە گشتیش، ماركسیزم، گرفتی دیموكراسیی لە بابەتە لیبراڵییە نەریتییەكەی : واتە تاك، گواستەوە بۆ ئەو شوێنەی كە بابەتێكی نوێ بێنێتە بەر باس كە ئەویش چینە كۆمەلاَیەتییەكانە، بەڵكو تەواوی كۆمەڵگایە.

ئاماژەی سێیەم: پەیوەندیی بە كەلەپووری خەباتگێریی بزووتنەوەی سۆشیالیستییەوە هەیە لە نێوان هەردوو جەنگەكەدا (مەبەست لە هەردوو جەنگی جیهانییە/ وەرگێر) لە كاتی جەنگی جیهانی دووەم‌و لەدژی رژێمە سیاسییە فاشی‌و نازییەكان لە ئەڵمانیا، ئیتالْیا و ئیسپانیادا لە پێناوی ئازادی و دیموكراسیدا. ئەوە خەباتێك بوو تیایدا بە ملیۆنان خەڵك، كە سەر بەو بزووتنەوانە بوون، گیانیان لە دەستدا، بگرە دەرئەنجامەكانی ئەوەبوو نازیزم و فاشیزم تێكشكا و كۆی ئەوروپا و جیهان لە چنگیان رزگاریان بوو. ئەم كەلەپوورەش بە كەلەكەبوونی خەباتی سۆشیالیستەكان مەحكەمتر بوو لە دژی رژێمە دیكتاتۆری و میلیتارەكانی دڵی ئەوروپا (یۆنان، ئیسپانیا ، پورتوگال) بە تایبەتیش لە ئەمریكای لاتیندا كە تیایدا (دیموكراسییەت)ی وولاَتە یەكگرتووەكان چەند رژێمێكی ئۆلیگارشیی میلیتاریی خوێنرێژی هێنایە گۆڕێ و بە چەك و پارەش پاراستنی بۆ دامركاندنی بڵێسەی بزووتنەوەی شۆڕشگێری لە ناوەڕاست و باشووری كیشوەرەكەدا. بزووتنەوەی سۆشیالیزم لە وەرگرتنی دەسەلاَتدا یان لە پاڵنانی بەرەو هەڵبژاردنی دیموكراسی، بە قوربانی دانە گەورەكانی خۆی، سەركەوت و، بەمەش رژێمە دیكتاتۆرییە میلیتارییەكانیان لەسەر حوكم دانەدەست مەدەنییەكان و پاشەكشەكردن لە ژیانی سیاسی بەرەو سەربازخانەكان ناچار كرد. ناهەقییش دەبێت ئەگەر بێت و ئەم سەركەوتنانە پەیوەست نەكرێن بە مارسییەكانەوە، تەنانەت ئەگەر لە بەدەستهێنانی دەسەلاَتیشدا سەركەوتوونەبووبن تەنها لە دوو وولاَتی بچووكدا نەبێت (كوبا و نیكاراگوا)چونكە ئامانجیان بە پلەی یەكەم، تێكشكاندنی دیكتاتۆرییەت‌و كردنەوەی رێگا بوو لەبەردەم توانستی گواستنەوەی دیموكراتییانەدا. زۆربەشیان ،جگە لە حاڵەتی پیرۆ، پابەندبوون بە هەڵبژاردنی خەباتی دیموكراتییانە دوای رووخانی رژێمە میلیتارییە دیكتاتۆرییەكان.

ئاماژەی چوارەم: سەرمایەی زۆر و زەوەندی ئەو چاوگێڕانەوە تیۆری و سیاسییانە دەینوێنێت كە پارتە شیوعییەكانی ئەوروپا و رۆشنبیرەكانی لێوە دروستبوو، گەیشتە سەر زۆرێك لەو بابەتە ماركسییانەی كە لە نێونەتەوەیی سێیەمدا (الأُممیة الثالثة) بەڵگەنەویست و پیرۆزبوون. بە تایبەتیش ئەوەی كە لە پەیوەندیدایە بە مەسەلەی دیموكراسییەوە كە بریتییە - ئەمەش بۆ بیرخستنەوەیە- لەو چاوگێڕانەوانەی كە ئەزموونی پارتە شیوعییەكانی ئەوروپای بە خەسڵەتێكی تایبەتی خەسڵەتمەندكرد، برێك لە تاكایەتی، سەربەخۆیی بەسەر هەڵوێستەكانیاندا دابڕی كە ناوی (شیوعییەتی ئەوروپایی) گوزارشتی لێدەكرد، ئەو ناوەی كە بە هێڵە سیاسییەكەیەوە نرا، ئەمەش وەك جیاكردنەوەیەك لەو شیوعییەتە باوەی كە لەو سەردەمەدا هەبوو:" شیوعییەتی شوورەوی" یان شوورەویگەرایی. خوێنەری ئەدەبیاتی ئەم پارتە شیوعییانەش (پارتە شیوعییە ئیتاڵی، فەرەنسی و ئیسپانییەكان) تێبینیی ئەوە دەكات كە گرنگترین ئەو چوگێڕانەوانە دوو مەسەلەی خستە بەر باس : مەسەلەی توندوتیژیی شۆڕشگێڕانە وەك ئامرازێك بۆ بەدەستهێنانی دەسەلاَت ، مەسەلەی دیكتاتۆرییەتی پرۆلیتاریا وەك فۆرمێك بۆ بونیادنانی سیستمی سیاسیی سۆشیالیستی. لەم رووەوە ئەم پارتانە دەستیان لە توندوتیژی هەڵگرت و رێگای خەباتی دیموكراسیی ئاشتیخوازانەیان گرتەبەر}هەندێكیان خەریكبوون لە هەڵبژاردنەكاندا دەگەیشتنە دەسەلاَت وەك ئەوەی لە ئیتاڵیا روویدا (ئێستا لە دەسەلاَتدان/ وەرگێر) یان لە فەرەنسا كە تیایدا شیوعییەكان بە كردەوە بەشدارییان لە فەرمانڕەواییدا كرد{. بە هەمان شێوە، سیستمی دیموكراسیش سیستمێكی سیاسیی بۆ فەرمانڕەوایی سۆشیالیستی دروستكرد لە حاڵەتی دامەزراندنیدا، لەو حاڵەتەی كە فۆرمۆلەی دەسەلاَتی گشتگیر(شمولی) دەسەلاَتی تاكەحزبیی، تێدەپەڕێنێت.

ئەگەرچی ئەورو-شیوعیی یان (شیوعییەتی ئەوروپایی)بە پێی فەرهەنگی شوورەوی لە خانەی لادەرایەتی (التحریفیە) پۆلێن کرا، بەڵام، بە جۆرێ کە بوارێك بۆ گومان نەهێڵێتەوە، سەلماندی کە ئەو واتە شیوعییەتی ئەوروپایی، خوێندنەوەیەکی دیموکراتییانەی ڕاست و دروستبوو بۆ فکری مارکس لە مەسەلەی سیاسیدا، لە کاتێکدا لینینیزم و میراتگرەکەی ستالینیزم، ڕێك خودی لادەرایەتیی بوون !.

ئەم چوار ئاماژەیە، گەواهیگەلێکی بەهێز لەسەر پەیوەندیی هاوسنووری و ئاشتبوونەوەی نێوان مارکسیزم و دیموکراسی پێشکەش دەکەن، مادەیەکی تەواویشمان دەخەنە بەر دەست بۆ ئارگیۆمێنت هێنانەوە لە دژی کۆی فۆرمەکانی تێگەیشتنی تۆتالیتارییانە و فاشییانە لە مارکسیزم و سۆشیالیزم. دەشێت گرنگتریش ئەوە بێت دوورخستنەوە یان تەنانەت پشتگوێخستنی ئەم واقع و ئاماژانە تەنها بەڵگە نابێت لەسەر ئارەزووی ساختەکردنی کەلەپووری تیۆریی مارکسی و کەلەپووری سیاسیی سۆشیالیستی،یان خراپەکردنیان، بەڵکو دەشێت هەوڵێکیش بێت لەلایەن خاوەنەکانیەوە بۆ بەراوردکردنێکی ماهییەتگەرانەی نێوان لیبرالیزم و سەرمایەداری و نێوان دیموکراسی، یان هێماکردن بەوەی دیموکراسی بە تەنها پەیوەندیی بە کەلەپووری لیبراڵی و سەرمایەدارییەوە هەیە و هیچی ترنا ! مشتومڕیش لە دژی ئەم تێزە ئەرکە : بە چاوداری بێت یان بە کوێری، چونکە سەرمایەداری و سیستمە سیاسییەکەی بوو دیموکراسیی لەباربرد و زیندە بەچاڵی کرد هەر ئەویشە کە تەرزەکانی حوکمی فاشستی و دیکتاتۆری و ستەمگەری و تۆتالیتاری بەرهەمهێنا کاتێك کە لەسەر پشتی ئەو، واتە سەرمایەداری، دەوڵەتی پۆناپارتی و دەوڵەتی یەعقوبی و دەوڵەتی نازی و دەوڵەتی فاشستی : ئیدی میلیتاری بووبێتن یان مەدەنی، دەوڵەتی پۆلیسی و دەوڵەتی ستەمکاری : واتە دەوڵەتی پاشایەتی ڕەها و هی تر، دروستبوون. هەرچی (سۆشیالیزم)ە هەستابێت بە سەرلەنوێ بەرهەمهێنانی ئەم تەرزە حوکمانە بە تەواوی و ووردەکارییەوە، نمونەیەکی تۆتالیتارییانەی بۆ حوکمکردن دامەزراندبێت ، ئەوە ئەمە پێویستیی بە چاوگێڕانەوە هەیە، چاوگێڕانەوەیەك کە دەشێت دەروازەکەی پرسیارکردن بێت لە سروشتی ئەو (سۆشیالیزم)ە: ئایا بە ڕاستی ئەوە سۆشیالیزمە وەك گێڕانەوە ڕەسمییە شوورەوی و چینییەکان دەیڵێن و ئەوەی کە لە فەلەکی ئەودا دەسوڕێتەوە لە هاوشێوەو هاوڕێکانی، یان ئەوە سەرمایەداریی دەوڵەتە وەك هەندێ ڕەخنەی مارکسی دەیڵێت، پاشان ئەمە بە زەرووڕەت هەندێ نەریتی سیاسیی نەگۆڕ بۆ سیستمی سەرمایەداری دەکاتە میرات؟!

هیتلەر

لە هەموو حاڵەتێکدا، پێویستییەك بە بیرکردنەوە هەیە لە پەیوەندیی نێوان سۆشیالیزم و دیموکراسی، بیرکردنەوەیەك کە لە پلەی یەکەمدا تیۆری بێت ، واتە بیرکردنەوەیەك کە هەردوو چەمکەکە لە مەرجبەندییە سیاسییەکانیان و سەرلەبەری جۆرەکانی وەبەرهێنانی مۆڵەتدەر بە داهاتە سیاسییەکانی

ئەوانەی پێی هەڵدەستن و هەڵگەڕاوە لە وێنە ڕەسنەکەی هەردووکیان، دابماڵێت، بۆ ئەوەی لە چوارچێوەی ناوەڕۆکی کردەیی خۆیاندا لێیان بڕوانرێت.

مارکس

ئەم جۆرە لە نیزیکبوونەوەی تیۆری خۆشخوانییەکی ڕۆشنبیرییانە نییە کە پەیوەندیی کردەیی نێوان سۆشیالیزم و دیموکراسی هەڵینەگرێت بەو شێوەی کە تیایدا لە ئەزموونی واقیعیدا گوزارشتی لە خۆی کرد، بەڵکو ئەوە باشترین ڕێگایە بۆ دروستکردنی وێنەیەکی وورد لەسەر ئەو پەیوەندییە، وێنەیەك کە لە مانای هەردوولاوە وەرگیرابێت.لەم دیڕبوونەوەیەدا، پێشنیاری ئەم دووپێناسەیە بۆ هەردوو لایەنی پەیوەندییەکە دەکەین، دوو پێناسە کە لەسەریان وێنەیەك بۆ پەیوەندیی گریمانەکراوی نێوانیان بونیاد دەنێین: سۆشیالیزم دابەشکردنی دادپەروەرانەی سامانە، هەرچی دیموکراسییە دابەشکردنی دادپەروەرانەی دەسەڵاتە. دادپەروەرێتیی دابەشکردنیش خاڵی هاوبەشی نێوانیانە ئەمەش لە هەردوو حاڵەتەکەدا ڕێکخەرە، ئەمە یەك. دووەم، کە گرنگترە، ئەوەیە دابەشکردنی دادپەروەرانەی دەسەڵات بەسەر خەڵکدا، ڕاست و ڕەوا دەرناچێت ئەگەر خەڵکی نەتوانن مافیان هەبێت لە ساماندا بەو جۆرەی کە گروپێك یان چینێك، بە بێ خەڵکی تر، مافی دەستبەسەرداگرتن ، لە کایەی بەها ئابوورییەکاندا، بۆخۆی زەوت نەکا، دەسەڵاتی خۆی قۆرخ نەکات بەسەر ساماندا. لە بەرامبەردا دابەشکردنی دادپەروانەی سامانیش بەسەر خەڵکدا ڕاست و ڕەوا دەرناچێت ئەگەر مافیان لە دەسەڵاتێکی سیاسیدا نەبێت کە پرۆسەی ئەو دابەشکردنەیان بۆ بەڕێوەببات‌و دادپەوەرییان بۆ مسۆگەر بکات.هەرچی سێهەمە، کە ئەمەش گرنگترە، ئەوەیە کە دابینکردنی مافە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان بۆ خەڵك کە یەکسانە بە (سۆشیالیزم) گووڕدانێکی کەڵەکردووی سروشتییە بۆ دابینکردنی مافە سیاسییەکان کە یەکسانە بە (دیموکراسی) ئەو شتەی کە سوودی لێوەردەگیرێت بەوەی سۆشیالیزم تێهەڵچوونەوەیەکی سروشتی و تەواوکردنی دیموکراسییە بەڵکو بڵێ سۆشیالیزم قۆناغی باڵای دیموکراسییە.

کردەیەکی ئایدیۆلۆژییانە نییە ئەم پەیوەندی‌و بەراووردکردنە لە نێوان سۆشیالیزم و دیموکراسیدا دروستبکرێت. ئەمە گوێڕایەڵییەکی زانستییانە بۆ لۆژیکی هەردووکیان پێکەوە. ڕاستتر وایە بووترێت کردەی ئایدیۆلۆژی ڕاستەقینە ئا ئەوەیە کە خۆی لە هەوڵی نەهێشتنی پەیوەندیی نێوانیان دەبینێتەوە.

سەرچاوە:

عبدالإله بلقزيز، الماركسية و الديمقراطية، مجلة " النهج"العدد ١٦ خريف ١٩٩٨، ص ١١٨-١٢٤، مركز الأبحاث و الدراسات الإشتراكية في العالم العربي..